

A NAGYSZENTMIKLÓSI „ATTILA KINCS” LELET-KÖRÜLMÉNYEI

1799. szeptember 18-án a bécsi császári és királyi Régiségtár igazgatója, *Neumann abbé*, levélben értesítette az udvari kabinetiroda főnökét, hogy Magyarországon, a Bánátban, párját ritkító gazdag aranyleletre bukkantak. Kérte őexcellenciáját, vegye rá a császárt, hogy ezeket a drágaságokat, melyek most Budára kerültek, hozassa Bécsbe, s a Régiségtár részére szerezze meg.

Neumann abbé mindmáig megőrzött levelében szószerint így olvasható: „... die Kostbarkeiten von Ofen, wo sie hingebraucht worden, hieher gesendet und der k. k. Antikensammlung einverleibt werden.” „Abbé Neumann”¹

Jelezte a Régiségtár igazgatója egyben azt is, hogy ilyen rendkívüli esetekben a lelet megszerzésére elsőbbségi jogok van. „Da er einzig in seinem Wert ist, habe das k. k. Antikenkabinett den Vorzug der Erwerbung.”²

Egy hét múlva – szeptember 25-én – a kabinetiroda értesítette az abbét, hogy Ferenc császár máris intézkedett.³ S a kincs néhány nap múlva megérkezett Bécsbe. Ezt a Régiségtár igazgatójának most is meglevő pénztárkönyve árulja el. Bejegyezte ugyanis könyvébe, hogy október 1-én borraivalót adott annak, aki az aranykincset a helyi pénzverdéből – „aus dem hiesigen Münzhause” – áthozta az udvari kabinetirodába.⁴

De megvan Bécsben az az elismervény is, melyben másnap igazolta, hogy a kincset átvette. „Die zu St. Miklos in Banate gefundenen Antiquitäten von Gold... hat Unterzeichneter gestern aus dem k. k. Hauptmünzante für das Hofkabinett übernommen.” „2. Oktober 1799.” „Abbé Neumann”⁵

Így került Európa egyik legjelentősebb és leggazdagabb régészeti lelete, a nagyszentmiklósi „Attila kincs” Magyarországról – Bécsbe. Most is ott van, s a Kunsthistorisches Museum legszebb ékessége.

A lelet huszonhárom pompás aranyedény: hét díszes korsó; egy ovális és négy kerek tál; három nautilus-kagyló alakú mély csésze; két talpas kehely; egy ivókürt; egy különös gazdagsággal mintázott kis szelence és két aranypohár. Együttes súlyuk: 9925 g.

Hét edény páros. Ezek vagy teljesen azonosak, vagy csak alig-alig különböznek egymástól. Kilencnek nincsen párja. Anyaguk csaknem színarany. Csu-

¹ Rudolf Noll, Zur Fundgeschichte von Nagyszentmiklós. Kézirat. (14.)

² Neumann abbé levelét az Österreichisches Staatsarchiv, OKäA őrzi. Nyilvántartási száma: Z 202/799.

³ Hampel József, A nagy-szent-miklósi kincs. AÉ. 1884. 1—117.

⁴ Rudolf Noll i. kézírata nyomán. Neumann pénztárkönyvét a Kunsthistorisches Museum őrzi. Archiv-Nr. der Antikensammlung: 40.

⁵ Rudolf Noll i. kézírata nyomán Akt Österreichisches Staatsarchiv, OKäA: Z 290 1/2/799.

pán egy ivókürt 12 karátos. Finomságukat és súlyukat az alábbi táblázat mutatja.⁶

Nyilvánt. szám	Az edény alakja	Finomság karát	Súly gramm	Súly gramm
1.	Korsó	22		2149
2.	„	18		608
3., 4.	„	19,5	656	631
5.	„	20		710
6.	„	21		956
7.	„	21		733
8.	Ovális tál	22		337
9., 10.	Kerek tálak	22	287	305
11., 12.	Poharak	19–20	74	70,08
13., 14.	Naut.-csészék	20,5	283	284,4
15., 16.	Tálak nyéllel	21	103	104
17.	Ivókürt	12		117
18.	Nautilus-csésze	22		483
19.	Szelence	22		217,5
20., 21.	Kerek tálak	22	179	212
22., 23.	Talpas kelyhek	20,5	213	213

A huszonhárom edény együttes súlya: 9924,98 gramm.

A nyilvántartási számok egyeznek a Kunsthistorisches Museum számozásával. Ezek egyben Hampel számai is.

A kincsről az elmúlt másfél évszázad során igen sokat írtak. Az első értékezés már 1801-ben megjelent.⁷ Legrészletesebben Hampel József ismertette 1844-ben. Eredetének megfejtését is megkísérelte, de nem sokra jutott. Mások sem.

Legutóbb László Gyula foglalkozott a nagyszentmiklósi lelettel,⁸ s a „csodálatos szépségű és értékes aranykincs” huszonhárom edényét – formáik és mű-

⁶ Az edények súlyát s az arany finomságát Hampel J. közölte AÉ 1884. 1–166. i. m. és a Régibb középkor emlékei Magyarhonban c. könyvében (Budapest 1894) I. Ez utóbbiban a 3. és 4. számú korsók súlya 50 és 831 g. Nyilvánvalóan téves. Csallány D. az edények számát tévesen jelzi 21-nek: Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. (Budapest 1956) 169.

⁷ Első említése: *Schoenwiesner*, St., Notitia Hungaricae rei numariae (Buda 1801) 1. rész. XLII. § 81.

⁸ Jegyzetek a nagyszentmiklósi kincsről. FA IX (1957) 141–151., valamint: Jegyzetek István királyról. Élet és Tud. 1959. évi kalendáriuma. — Itt tartjuk helyénvalónak megjegyezni, hogy a 2. korsón, ill. a 21. tálán levő állatküzdelmi jelenet (griff szarvast ragad meg) előzményét kaukázusvidéki, pontosabban azerbajdzsáni ezüsttálon láthatjuk (2. kép). A vésett ábrázolás háttere arannyal futtatott. A lelet Torpag-Kala lelőhelyen, katakombasírból került elő. A leletközlésben csak igen rossz képet közöltek róla, ezért szükségesnek láttuk jobb fényképet közreadni. A képet K. Aszlanovnak köszönjük. Publikációja megjelent az Azerbajdzsáni Tud. Akadémia Értesítője 1911. 8. kötetében: Археологические раскопки Торпагкала. 29–43. A katakombasír korát részben a benne talált kis mázas palack keltezi az i. u. V. századra, emellett azonban meg kell jegyeznünk, hogy hasonló típusú ezüsttálakat — állatküzdemi ábrázolások nélkül ugyan — már az i. u. IV. szdból ismerünk Grúziából (Racsa, közöletlen, a Grúz Nemzeti Múzeumban, G. F. Gobedisvili lelete 1953-ból).

vészi díszítésük szerint – két főcsoportba sorolta. Az egyik csoport – mondja – dél-kaukázusi eredetűnek látszik. „A másik azonban itt készülhetett hazánk területén, mert díszítményei erősen kapcsolódnak az avar és honfoglaló magyar ötvösök mintakincséhez.”

A déli eredetűnek látszó aranykorsók díszítéséből csodás világkép és roppant történelem sugárzik. De hogy kié volt ez a sok drágaság, arról mind ez ideig senki sem tudott semmi biztosat mondani.

A kincset ezért eleitől fogva rejtélyes titokzatosság vette körül. Az egyszerű nép Attila kincsének hitte, s így emlegették sokáig a tudományos irodalomban is, mert nyilvánvalónak látszott, hogy „ilyen páratlan nagyságú és szépségű kincs csak páratlan hatalmú uralkodóé lehetett”.⁹

A kincs rejtélyességét növelte az is, hogy az aranyedényeken fennmaradt írást nyelvészeink másfél évszázadon át nem tudták elfogadhatóan megszólaltatni.

Az egyik írás görögös jellegű, de nem görög. Hampel J. erről így ír: „Olyan egyén oly időben és helyen írhatta, midőn ingadozott a görög írás jellege, – vagy olyan, aki még nem ismerte a görög alfabetum művelt vidékeken közhasználatban levő formáit.”¹⁰

Ezzel a különös írással két tálát díszítettek. A tálak párosak, s feliratuk is azonos – amennyire szabadkézi munkák azonosak lehetnek. Megfejtésüket több kutató megkísérelte. Görögül próbálták betűzni, de a kísérletek nem voltak megnyugtatók.¹¹

Ugyanezek a tálakon ősi rovásírás is látható. A rovásbetűket beleverték az aranyba, de a feliratok nem díszítő jellegűek. Csupán megjegyezték velük az edényeket. Oda verték, ahol legjobban a kezükre esett.¹²

E két tálon kívül még tizenkét aranyedényen maradt fenn rovás. Egy ovális tál szép felirata beleillik az edény díszítésébe, a többi azonban ugyancsak jelzés. Jórészt vékony karcolás. Az ovális tál feliratát azonban mutatósan beleverték az aranylemezbe.

Az ősi rovások megfejtésével az elmúlt évszázadban is, s azóta is, sok kiváló kutató foglalkozott. Megnyugtató eredményt azonban nem tudtak elérni. Ennek ellenére – mintegy ötven évvel ezelőtt – kezdett megerősödni az a tudományos nézet, hogy a kincsen különleges jelekkel írt ótörök rovás maradt fenn. Ezt többen is bizonygatták, s a különböző megfejtésekről bő tanulmányok jelentek meg.

Hazánkban ez az irányzat győzedelmeskedett, s úgy látszott, hogy a rovások ügye a török megfejtésekkel – magyar szempontból – nyugvópontra is jutott.¹³

A lelet felfedezésének körülményeit még senki sem vizsgálta meg olyan tüzetesen, hogy a homályok és ellentmondások eltűntek volna. Mi magyarok

⁹ Hampel József, A nagy-szent-miklósi kincs. I. m.

¹⁰ Hampel J. az említett tanulmányában két görög megfejtést közöl. A harmadik megtalálható Hampel J. A régibb középkor emlékei, i. m. II. 255.

¹¹ 1950-ben Fehér Géza is bemutatott egyet: A nagyszentmiklósi kincs-rejtély megfejtésének útja. AÉ. 1950. 34–39.

¹² A körbefutó díszes felirat betűi közé is vertek rovásbetűket. Ezeket a megfejtéssel kíséreltezők beleolvastak a görög szövegbe. Ezzel a megfejtéssel Fr. Altheim nem ért egyet, szírinte a felirat bilingvis, az apró jelek rovásjelek: La Nouvelle Clío. 1951. 70–76.

¹³ Hans Jensen, Die Schrift in Vergangenheit und Gegenwart, 1958. „A feliratok rövidek, s megfejtésük eddig még nagy nehézségekbe ütközött. Az ó-magyar írás emlékek között kétségtelenül ezek a legrejtélyesebbek. ... Én az eddigi megfejtési kísérletekben még sok bizonytalanságot látok.”

sem, bár a kincs problémái magyar problémák voltak. Ebben a dolgozatban ezt a mulasztásunkat óhajtjuk pótolni.

Rudolf Noll professzor kérésünkre előkerestette a százhatvan éves aktákat, s ezekből „Zur Fundgeschichte von Nagyszentmiklós” címen egy gyűjteményt állított össze és azt Pataky Lászlóhoz juttatta. Nagyon megsegített abban a törekvésünkben, hogy végre megnyugtatón tisztázzuk a nevezetes magyarországi lelet felfedezésének történetét.¹⁴

A Bécsből kapott adatokat – nagy szerencsénkre – hazaiakkal is ki tudtuk egészíteni. Pulszky Ferenc ugyanis, Magyarország Archeológiája című nagy művében a kincs felfedezéséről sok lényegeset elmondott. Adatait „Az ingó emlékek” című kéziratos füzetből vette, melyben valaki – 1888-ban – névtelenül közzétette a kincsel kapcsolatos hivatalos hazai iratok másolatát.

Azt írja Pulszky, hogy a füzet tartalmát a következő évben – 1889-ben – az Archeologiai Évkönyv is közölte. De könyvtárainkban sem egyiknek, sem másiknak nem akadtunk nyomára. Sajnálatos, hogy ezek elvesztek, de megnyugtató, hogy a bécsi iratok kiegészítésére az is elegendő, amit Pulszky megmentett.¹⁵

Fel tudtuk még használni Hampel J. egy-két adatát is. Egyébként éppen azt kell helyreigazítanunk, amit Hampel J. a kincs napvilágra kerülésének körülményeiről Arneth nyomán írt.¹⁶

Egybevetettük a bécsi adatokat a hazaiakkal, s gondosan mérlegelve minden mondatot, a kincs felfedezésének történetét új mozaikképpé foglaltuk. Ez a kép sokkal részletesebb, mint az előbbi, s ellentmondások már nincsenek benne. Íme a hiteles történet:

1799. szeptember 10-én Csapó szolgabíró helyszíni vizsgálatot tartott Nagyszentmiklóson, hogy „a tömérdek arany” megtalálásának körülményeit tisztázza.¹⁷

Abban az időben Nagyszentmiklós már városias jellegű település lehetett. A földesúr Nákó Kristóf volt. Ez a gazdag család 1780-ban költözött Macedóniából Magyarországra. Itt idővel olyan rangra emelkedtek, hogy hosszú időn át vezető szerepet vittek hazánk életében.

Nákó Kristóf egyik jobbágya, Vuin Néri „parasztgazda” jegyzőkönyvbe mondta Csapó szolgabíró előtt, hogy a kincset ő találta július 3-án.¹⁸ Házuk udvarán, a szomszédos szőlőskert mellett árkot ásott fiával, hogy a kerítést megigazítsák, s alig egy ásonyomnyi mélységben az árok oldalából egy nagy

¹⁴ Rudolf Noll, Zur Fundgeschichte von Nagyszentmiklós c. gyűjteményének eredeti kézirata Pataky László tulajdonában van. Másolata: Kunsthist. Museum Antikensammlung. Wien: ZL. 126 (AS) 1965. Noll professzor e gyűjteményről 1965. II. 19-én kelt Pataky Lászlóhoz írt levelében így írt: „Diese sind das Ergebnis langwieriger Nachforschungen, an denen vor allem mein Assistent, Herr dr. Wolfgang Oberleitner, beteiligt war, sowohl im Archiv der Antikensammlung des Kunsthistorischen Museums als auch im Staatsarchiv (OKäA = Obertskammereramt). Manches lässt sich freilich — nach rund 160 Jahren — nicht mehr in der gewünschten Weise klären, doch hoffen wir ... auch so nützliche Angaben in die Hand gegeben zu haben.” — E helyen is köszönjük szívességét és köszönjük munkatársai fáradozását is. Olyan iratokat is felkutattak, amelyekről eddig semmit sem hallottunk, s ezzel igen elősegítették, hogy kitűzött célunkat elérjük.

¹⁵ Pulszky Ferenc, Magyarország archaeológiája. (Budapest 1897) II. kötet.

¹⁶ Hampel József, i. m.

¹⁷ Pulszky Ferenc, i. m. 55.

¹⁸ Hampel J., a megtalálót Nera Vuin parasztagdának írja. Pulszky F. pedig Néza Vuinnak nevezi. Fischer K. megállapította, hogy a férfinév Néri, a női pedig Néra. A név tehát helyesen: Vuin Néri. Neumann irataiban Neva is olvasható. A hibákat a kézírás okozza.

aranycsésze fordult ki. Végül huszonhármat számláltak össze. Véletlenül náluk volt ekkor két görög kereskedő: P a n d o v i c s Trandafil és D i m i t r i e v i c s Márk. Felesége, Ikonía, hogy a kereskedőket titoktartásra bírja, öt edényt nekik ajándékozott. De ők megvásárolták még ötöt „320 forinton”. További négyet Ikonía Jankovich aranyművesnek adott el, de Jankovich ezekért csak nyolc forintot fizetett.¹⁹

Alighogy a kincs napvilágra került, betévedt Vuínékhoz V i t t a Naum bécsi gyapjúkereskedő is. Megnézegette az aranyedényeket, s kérés nélkül kétezzer forintot ígért értük. Ikonía azonban ennyiért nem adta oda. Ezt a bécsi iratokból tudtuk meg. „Als sie die Gefässe einigen Griechen zeigte, kam dazu der Wiener Wollhändler Naum V i t t a, der sich ebenda in seinem Geschäften aufhielt. Diese zusammen eigneten sich – ohne dass Ikonía einen Preis nannte – dem Schatz zu 2000 f an – 1000 f bar, 1000 in einem Schuldschein . . .”

Érthetetlennek látszik, hogy Ikonía, ha előbb nem adta oda a kincset Vittának 2000 forintért, röviddel ezután miért ajándékozta csaknem egyharmadát ingyen a két görögnek és Jankovichnak. De ha tovább olvassuk a bécsi iratot, ez is megvilágosodik. Vitta ugyanis megijesztette őket – és elment. „. . . und geboten ihr das tiefste Stillschweigen, sonst werde ihr Sohn sicher zu den Recruten genommen werden.”

De távozása előtt „Auch beruft sie sich darauf, dass sie vor 30 Jahren eine im Flusse Haranga von Dieben geborgene, mit barem Gelde beladene Truhe gefunden, dies dem Cameral-Verwalter-Amte angezeichnet und den Fund übergeben habe, ohne irgend etwas dafür zu er . . .”²⁰ (Az írás itt megszakad.)

A bécsi kereskedő szavai bizonyára gondolkodóba ejtették Vuínékat. Tudatlan szegény parasztok voltak. A kincsel nagy szerencse érte őket. De most mit tegyenek vele? Ha beszolgáltatják, talán semmit sem kapnak érte. Ha eladják, abból is baj lehet. Mégis – talán az lesz a legjobb, ha titokban eladják. De egyrészből talán lehetne apróságokat is készíttetni. Azokat könnyű eladni. És – hallgatási jutalékként – csaknem egyharmadát elajándékozták.

A görög kereskedők Pandovics és Dimitrievics, a kezükbe került tíz aranyedénnyel Péterváradra siettek, hogy ott értékesítsék. Velük ment Viunék nagy fia is, hogy ő is eladja azt a kilencet, melyek még a kezükben voltak. A péterváradí vásár azonban nem sikerült. Vevő nem akadt.

Eközben visszatért Nagyszentmiklósról Vitta Naum, a bécsi gyapjúkereskedő is, aki megvette Jankovichtól az aranyműves kezébe került négy aranyedényt, majd felkereste újra Vuínékat, s tőlük is megvásárolta a maradék kilencet, mellyel a fiú Péterváradról haza érkezett. Ez utóbbiakért 1472 forint 20 krajcárt fizetett. S nyomban Pestre vitte valamennyit, hogy ott eladja.

A fővárosban azonban meghallotta, hogy a kincsek már „híre kelt”. Jobbnak látta hát bejelenteni Boráros polgármesternek, hogy a Bánátban felfedezett kincs egyrésze nála van.

Pestre érkezett közben Péterváradról a másik két kereskedő is, s meghallván hogy mi történt, ők is a városházára siettek. Ott pedig mindhárom kereskedőtől átvették az edényeket, és 1799. augusztus 3-án leltározták. A leltárban huszonnégy aranytágyról van szó. A huszonnegyedik egy aranyrúd, mely beolvasztásból keletkezett.

¹⁹ Pulszky F., i. m. 56.

²⁰ Rudolf Noll kézírata. Az akta nyilvántartási száma OKäA, Z. 1596/1807. Ebben a bécsi kereskedő neve Naum Nitta. Pulszkyknál V i t t a Naum. Pulszky egy hivatalos jegyzőkönyvből vette. A Haranga folyó neve ma Aranka. Átfolyik a Bánáton és a Tiszába ömlik.

Úgy látszik a beolvasztás gyanút keltett a hatóságban, s elrendelték a kincs napvilágra kerülésének helyszíni kivizsgálását. Ez volt az a vizsgálat, melyet Csapó szolgabíró vezetett, s amelyen Vuin Néru azt vallotta, hogy a kincset ő találta.

A szereplők kihallgatása közben kiderült, hogy az aranyműves az egyik nautilus-csészéről, melyet bikafej díszít, a bika szarvait levette és beolvasztotta. Ebből keletkezett az az aranyrúd, mely a pesti leltárban a huszonnegyedik darab.

Ugyanakkor kiderült az is, hogy Vuinéknél néhány korsó fülét, s ezeket megtartották maguknak. Az uradalmi hivatal azonban tudomást szerzett a fülekről, s elvette tőlük és pótlólag Pestre küldte. A jegyzőkönyv négy fület említ.²¹ Ezek arannyal borított ezüst vagy rézrudak voltak.

A kincs ma is csonka. Az 1. és 2. számú korsók füle nincs meg, az 5. és 7. számú korsók füléről pedig hiányzik az arany.

A pesti leltár szerint a huszonnégy aranytárgy együttes súlya 17 font és 23/4 lat volt. A nyers aranyat a bécsi Főpénzverde 10 086 forint 25 krajcárra becsülte. Ebben az értékben természetesen benne van a bikaszarvakból olvasztott rúd értéke is.

A magyar tudósítások a 10 086 forint helyett tévesen 10 068 forintot közöltek. Az eredeti iratokban azonban az előbbi érték olvasható.

A korsófülek később érkeztek Bécsbe. Ezekből négy latnyi arany került elő, s ezt a Főpénzverde külön 67 forint 55 krajcárra becsülte. Az értékelés után az aranydarabokat átadták a pénzverőnek.²²

Neumann abbé feljegyzéseiből kiderült, hogy Vuinéknél még a nagy vizsgálat után is maradt arany. Ezt maga Ikonía vallotta be Neumannnak.²³ Az aszszony ugyanis szeretett volna a kincstől valami jutalmat kikönyörögni Bécsben, s ezért kétszer is felment az osztrák fővárosba, és felkereste Neumann abbét. Beszélgetéseikről később bővebben szólunk. De már most megemlítjük, hogy hiányzik a legszebben díszített kis aranyselece füle is. Ez bizonyos – mondja Hampel J., – mert a fül nyoma a seleccén jól látható. De talán födele is volt – fűzi hozzá. „Idoma megkívánni látszik a tetőszerű födelet, mint befejezést.”²⁴

Míg hazánkban a vizsgálat folyt, a kincs híre megérkezett Bécsbe is. De úgy, mintha évekkal ezelőtt találták volna. A Régiségtár igazgatója ezt így is jelentette szeptember 18-i levelében a kabinetirodának. „... vor einigen Jahren ... in Banat gefundenen Goldschatz im Werte 12 475 fl.”²⁵

A kincs felfedezésének történetét Neumann abbé is megírta: „Goldene Gefässe. Geschichte ihrer Entdeckung” címen. „Gefunden 1799 in St. Miklos, einem dem grichischen Handelsmann Nako gehörigen Ort in Banat. Dessen Untertan und Bauer Neru Vuin verheimlichte den Fund und verkaufte ihn an zwei griechische Handelsleute, die ihn auf den Pestermarkt zum weiteren Verkauf mitnahmen.”²⁶

Így ismertük mi a kincs megtalálásának körülményeit eddig, de most látjuk, hogy Neumann akkori értesülése nem volt elég pontos. Feljegyzett azonban

²¹ *Pulszky*, Ferenc, i. m. 56.

²² Uo.

²³ Rudolf *Noll* id. kézírata. Neumann, Manuskript. (Archiv-Nr. der Antikensammlung: 13/S. 165.)

²⁴ *Hampel* József, Arch. Ért. 91–95. oldal.

²⁵ Rudolf *Noll* id. kézírata. Neumannak ugyanabban a levelében.

²⁶ Rudolf *Noll* id. kézírata. Neumann, Manuskript. 163–165. oldal. A kincs megtalálójának neve Neumann kéziratában Nerá-nak vagy Nevá-nak is olvasható (23).

olyan részleteket is, melyekről másutt nem esik szó, s ezek írását igen becselessé teszik.

„Der Bauer fand sie im Hof seines Hauses, als er grub, um eine Mauer in seinem anstossenden Garten zu errichten. Die Gefässe lagen nur einen Schuh tief unter der Erde, in keinem Behältnisse.”

A feltárás utáni helyszíni szemlén megállapították, hogy: „Der Augenschein soll zeigen, dass da einstens schanzen gewesen seyen, auch sollen da vormals Weingärten gewesen seyen.”

„Später grub man in dieser Gegend und stellte Untersuchungen an, fand aber nichts mehr.”

Elmondotta Ikonia Neumannnak azt is, hogy a korsók füléről lehúzták az aranyat, beolvastották, s ebből fülbevalókat csináltatott: „Von einem Stück des Sängels liess sich die Bäuerin Ohrhänge machen.”

Tájékoztatta az abbét Ikonia arról is, hogy „Sie lagen alle auf einem Haufen beisamen, höchstens 2 1/2 Schuhe unter Erde, ganz ohne allem Behältnisse. Die kleinen Gefässe unten, die grossen oben, das grösste zuoberst.”

De bevallotta azt is, hogy „Nebst hierher gebrachten waren noch andere goldene Kleinigkeiten dabei, z. B. Ohrgehänge. Diese Kleinigkeiten theils verheimlicht und zurückbehalten, theils eingeschmolzen.” „Dies habe ich aus dem Munde der Finderin selbst,” – írja Neumann.

Neumann írásából kitűnik, hogy Ikonia önmagát mondotta előtte a megtalálónak. Az abbé ezt tudomásul vette, nem kételkedett benne. De ez a csere a magyar tudósításokban zavart okozott. Férfi találta, vagy asszony? Ha férfi, akkor Néru, ha nő, akkor Néra – mondja Fischer Károly. S 1889-ben így kezdte leírni a történetet: „Vuin Néra paraszt asszony...” Hampel J. pedig 1884-ben így írt: „Néra Vuin parasztgazda...”

Valószínű, hogy a gödröt Vuin Néru ásta a fiával, mert ha férfiak vannak a háznál, nem az asszony állítja a kerítést. De amint az első aranyedény kifarult a földből, oda szaladt Ikonia is, s a többiek feltárásában már ő is segédkezett. Ő volt az élelmesebb. Ezért ment Bécsbe is ő, s nem pedig a férje.

Neumann és Ikonia beszélgetéséből meg lehet fejteni, hogy az arany fülbevalók készítését Jankovich vállalta, s a négy aranyedényt hallgatási díj és munkadíj fejében kapta. A 8 forint, amit fizetett, csak valami elszámolási különbözet lehetett, hiszen ez csak fél latnyi arany ára volt.

Valószínű tehát, hogy az aranyműves nemcsak a bikaszarvakat olvasztotta be, hanem a nautilus-csésze lábait, a korsófülek aranyát, a poharak és a szelence fogantyúit, s talán a szelence födelét is.

Hampel azt írja, hogy a nautilus-csészén nem látszik a lábak helye. Ezt nem tudta megfejtetni. Pedig nem kellett nagy ügyesség ahhoz, hogy egy aranyműves elsímítsa az aranyat.

Neumann abbé a kincs körüli dolgokról kezdetben a hivatalos tudósításokból értesült, majd egy olyan Nákó-féle irodatiszt mondott el neki egyet-mást, aki a helyszíni vizsgálatokban is résztvett. Mikor végül Ikoniaival is beszélt, teljesen megnyugodott, hogy az apróságokon kívül minden megkerült. Ezt az is bizonyítja – írja –, hogy a parasztok az urasági irodában szavaikat tüzes esküvel erősítették meg. „Sonst kein Stück gefunden oder auf irgendeine Art veräussert: Versicherung der Bauersleute durch feierlichen Eid in Herrschaftlicher Kanzlei.”

Van azonban iratai között – 1805-ből – egy olyan feljegyzés is, melyben

leírja, hogy egy szemtanú szerint a kincs eredetileg több volt. Ez a tanú azt mondotta, hogy ő látta a hiányzó edényeket, s azok igen nagyok voltak. A kincs teljes aranyértékét 24–25 ezer aranyra becsülte.²⁷

Ez a szemtanú nem lehetett más, mint Vitta Naum, a bécsi gyapjúkereskedő. A kincset ugyanis csak ő látta együtt, nyomban a megtalálása után – hiszen nem sokkal később a két görög kereskedő tíz edényt már elvitt. Éppen ezért ezt a vallomást tüzetesebben is meg kell vizsgálnunk.

Eddig azzal a megjegyzéssel ütötték el, hogy éppen olyan mesés túlzás, mint amilyen minden talált kincsről általában mindig felröppen. Ezt azonban csak akkor mondhatjuk, ha a kincs aranyban kifejezett súlyát²⁸ a tanú 24–25 aranyával vetjük egybe. De ha feltesszük, hogy Neumann tévedett, s a forint helyére véletlenül aranyat írt, akkor a mesés túlzás azonnal kereskedelmi értékre csökken. A kereskedő a művésziesen megmunkált aranyedények értékét 25 ezer forintra becsülte. S ez nem túlzás, hiszen a meglévő nyersanyagát is 10 086 forintra értékelte a Főpénzverde. Ezen kívül a kincsnek még régiségi értéke is van, ami olyan nagy, hogy nem is tudjuk felbecsülni. Ezért szólt a tanú csak az aranyértékről.

Szólni kell még az elrejtés módjáról is. Neumann két helyen is említi, hogy a tömérdek aranyat burkolat nélkül tették a földbe. Ez nem valószínű. Kézenfekvő, hogy egy vászonzsákban vitték oda és a zsákka együtt került gödörbe. A zsákba legalul a legnagyobb darabokat rakták, s legfelül az apróságokat. Aztán a zsák száját bekötötték, s a gödörbe szájjal lefelé fordították. Így kerülhettek legalul a legkisebb darabok. A zsák természetesen nyolc évszázad alatt elenyészett.

Az elrejtésnek ez a módja nagy sietségre vall, és ideiglenességre. Aki elrejtette nem gondolt arra, hogy a kincs Nagyszentmiklós földjében marad nyolc évszázadon át.

Csapó szolgabíró vizsgálata és jelentése után még több nyomozás folyt. Úgy látszik gyanakodtak, hogy a megtalálók mégsem szolgáltattak be minden aranyat. Végül megállapították, hogy a kereskedők jóhiszeműen és jóakaratóan jártak el, s az „első barátságos kérdésre” mindent őszintén elmondtak. A náluk levő régiségeket pedig hiánytalanul beszolgáltatták. Zár alá vették hát Vuin Nérú vagyonát, s ebből a kereskedőket kártalanították.²⁹

Nagyszentmiklós, (Sinnicolaul-Mare) község a Román Szocialista Köztársaság területén fekszik. A kincs megtalálásának körülményeivel román szerzők többször is foglalkoztak. Gh. Cotoșman, volt zombolyai görögkeleti lelkész, könyvének vették legnagyobb hasznát,³⁰ aki mind a helyi hagyomány adatait, mindpedig egy egész sor szerző munkáit felhasználta³¹ az Alsó-Maros mente románsága történetének megírásakor. Művében részletesen kitért a nagyszent-

²⁷ Hampel József, AÉ. 1884. i. m. 2. „Előtte egy szemtanú kijelentette, hogy saját szemével látta a hiányzó edényeket, hogy az általa látott edények igen nagyok voltak és hogy az egész kincs aranyértéke 24—25 000 aranyra mehetett.”

²⁸ Hampel József, AÉ. 1884. i. m. „...összes súlya 1678 8/16 arany.” A szám valószínűleg téves. A kincs csaknem 10 000 g.

²⁹ Pulszky Ferenc, i. m. 56—57.

³⁰ Cotoșman, Gheorghe, Din trecutul Bănatului. Comuna si bisericile din Sănnicolaul-Mare. II. (Timișoara 1934)

³¹ Az általa felhasznált munkák a következők: Grozescu, V., Istoria Românilor dela Mareșul de jos. (Nagyvárad 1887) 26—29; Borovszky, Samu, Torontál vármegye (Budapest, 1914) 313; Schreyer, Temișana (București 1848) 71.

miklósi kincse is. Elmondja, hogy a község délnyugati, „Sziget”-nek nevezett részében, amit a magyar *sziget* szóval kell azonosítanunk, annál is inkább, mert régebben az Aranka folyó vadvízei kerítették azt, 1799-ben Peru Vuin nevű szerb földműves, más falusiakkal együtt, istálló építéséhez szükséges földet termelvén ki egy kertje közelében lévő gödörben 23 aranyedényből álló kincse talált. Fellelése az edényeket, megtakarításuk után, nem is sejtve, hogy azok aranyból vannak, a pitvar falára akasztotta, amint szokásos volt falra aggatni edényeket az ottani románok és szerbek körében.

Az edények felfedezése után *egy évvel*, – írja Cotoşman, – egy arrajáró és értéküket felismerő görög kereskedő potom áron megvette azokat és azonnal Pestre indult, hogy értékesítse. Kevéssel ezután, már a hatóságok tudomására jutott az ügy és keresni kezdték a görög kereskedőt. Meg is találták és a tárgyakat elkobozták. Egy másik hagyomány-változat szerint az emberek még a felfedezés napján értesítették Nákó (Nacu) grófot, aki elkobozta a kincset. A helyi birtokos gróf, a kincset talált parasztot két jobbágyteleknyi (64 hold) szántófölddel és négy ökorrel jutalmazta, az illető kérésére.³² Azt is mondják, hogy a kincs mellett egy nagyértékű keresztet is találtak. Ezt Nákó gróf a bezdini kolostornak³³ ajándékozta, ahol „a mai napig ereklyeként őrzik a szerb szerzetesek”.³⁴ A kincs lelőhelyét egy 1881-ben állított emlékkő jelzi.³⁵

Az elmondottakkal kapcsolatban tudnunk kell azt is, hogy két testvér, Nákó Cirill és Kristóf voltak a Nagyszentmiklóson megtelepedett macedon-románok között a leggazdagabbak, akik közvetlenül Béccsel folytattak marhakereskedelmet. 1781-ben nyilvános árverésen vásárolták meg az államkincstártól a helyi uradalmat.³⁶ Nákó Kristófnak és Cirillnek II. József 1784. február 27-én adományozott Bécsben címeres nemesi levelet, melyet ugyanazon év május hó 28-án „nagyszentmiklósi” előnévvel egészített ki. Nemességüket 1807. július 27-én I. Ferenc császár erősítette meg. Nagyszentmiklósi *Nákó Sándor* (1785–1848), Nákó Kristóf fia, Bécsben 1813. február 26-án nyert grófi címet.³⁷ Tehát Cotoşman tévesen írta Kristófnak grófnak, annak ellenére, hogy tudomása volt arról, mikor kaptak Nákóék grófságot.

Erdélyi István – Pataky László

³² Cotoşman, Gh., i. m. 142–143.

³³ A Bezdini zárda Munár község határában van, a volt Temes megye újaradi járásában. Ma is működő görögkeleti szerb kolostor.

³⁴ Cotoşman, Gh., i. m. 144.

³⁵ Uo. 145. Ma ez már nincsen meg. A jelenlegi tulajdonos Kerpenişan Vitamir szerint a ház még lényegében az eredeti, csak modernizálták. (Str. Comorii 19, az első világháború előtt Aranyelet utca 19 volt.) Az adatokat Csátády Béla nagyszentmiklósi lakosnak köszönjük.

³⁶ Uo. 152.

³⁷ Illésy J.—Pettkó B.: A királyi könyvek. (Budapest 1895) 151., valamint Cotoşman, Gh., i. m. 152.

Abb. 1. ábra, A nagyszentmiklósi kincs lelőhelye

Abb. 2. ábra, A nagyszentmiklósi kincs 23 aranyedénye

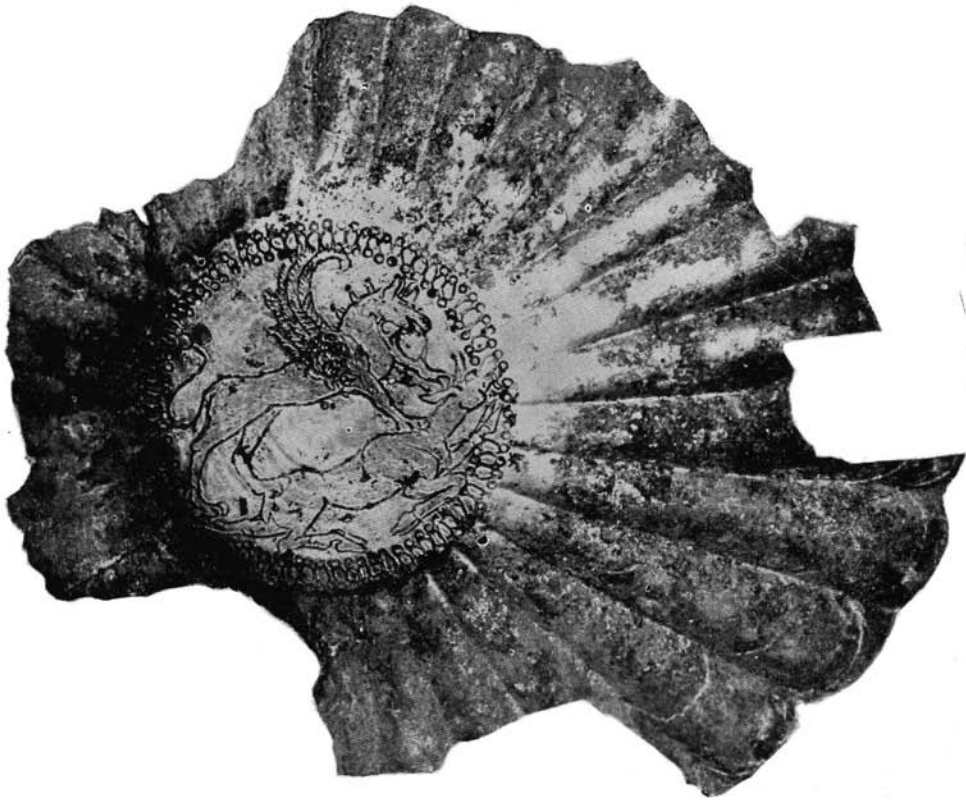

Abb. 3. ábra. A Tordag-kalai ezüsttál (Azerbajdzsán)

ÜBER DIE FUNDUMSTÄNDE DES SCHATZES VON NAGYSZENTMIKLÓS

Die Verfasser wollten in ihrer Studie die Beiträge, die über die Fundumstände des Schatzes von Nagyszentmiklós berichten und in sich ziemlich zahlreiche Widersprüche enthalten, zusammenfassen und aufgrund des ursprünglichen Archivgutes von Wien lösen. Sie bearbeiteten die Fachliteratur des XIX. Jahrhunderts und diese haben sie mit den Angaben ungarischer und rumänischer Verfasser vom Anfang des XX. Jh. verglichen. An Hand dieser allen scheinen die Widersprüche heute schon genügend lösen zu können und die Fundumstände des sensationellen Schatzes stehen vor uns jetzt fast ganz klar. Der Fundort wird auch in seinem heutigen Zustand durch Photos vorgeführt.

Die Verfasser setzten sich diesmal zum Zweck weder die Frage der Belohnung für die Finder noch die weiterführenden wissenschaftshistorischen Beziehungen aufzuklären. Sie wollen diese Probleme bei einer anderen Gelegenheit behandeln.

Gyula László und andere ungarische Archäologen haben beleuchtet, dass der Schatz noch nicht in allen Einzelheiten bekannt sei. Ein Goldkreuz davon kann vielleicht im serbischen Kloster zu Bezdin verborgen vorhanden sein. Die Erforschung dieses Gegenstandes gilt auch für eine wichtige wissenschafts-historische Aufgabe der Zukunft.

Es gibt noch Streiten um das Alter und die ethnische Angehörigkeit des Schatzes von Nagyszentmiklós. An diese Frage strebte man sich in diesem Aufsatz nur mit dem Hinweis auf einen Fund aus Azerbajdschan als Vorbild anzunähern. Der Hauptzweck der Studie ist die Fundumstände des Schatzes b. w. wie es nach Wien geraten war zu behandeln. Die Verfasser haben aufgrund ursprüngliches Archivgutes gearbeitet, aus welchem auch Textteile zitiert wurden.

István Erdélyi—László Pataky